

Miten Hitler päihitti työttömyyden ja elvytti Saksan talouden

4,43

Hoitaakseen suuren laman aiheuttamaa suunnatonta työttömyyttä ja talouden taantumaa niin Yhdysvalloissa kuin Saksassakin hallitukset käynnistivät kekseliäitä ja kunnianhimoisia suunnitelmia. Franklin Rooseveltin "New Deal" –ratkaisujen auttaessa vain marginaalisesti, Kolmannen valtakunnan paljon paremmin kohdennetut ja laajemmat käytännöt tuottivat Saksassa tehokkaasti tulosta. Kolmessa vuodessa työttömyys oli nujerrettu ja Saksan talous kukoisti. Vaikka Rooseveltin ansiot laman hoitamisessa tunnetaan melko hyvin, tapa, jolla Hitler kävi käsiksi kriisiin, ei ole laajalti tunnettu tai arvostettu.

Adolf Hitler nousi Saksan valtakunnankansleriksi 30. tammikuuta 1933. Kuukautta myöhemmin 4. maaliskuuta Franklin Roosevelt astui virkaan Yhdysvaltain presidenttinä. Kumpikin pysyi maansa johtavana miehenä seuraavat 12 vuotta aina toisen maailmansodan loppumetreille huhtikuuhun 1945. Vuoden 1933 alkuun mennessä teollisuuden tuotanto oli pudonnut Yhdysvalloissa ja Saksassa noin puoleen vuoden 1929 tuotannosta. Kumpikin johtaja käynnisti pikaisesti uusia ja rohkeita suunnitelmia kamalan kriisin ja erityisesti työttömyyden voittamiseksi. Vaikka hallitusten käyttämissä keinoissa on yllättäviä yhteneväisyyksiä, tulokset olivat hyvin erilaiset.

Eräs vaikutusvaltaisimmista ja luetuimmista 1900-luvun amerikkalaisista taloustieteilijöistä oli John Kenneth Galbraith. Hän toimi useiden presidenttien neuvonantajana ja myös Yhdysvaltojen suurlähettiläänä Intiassa. Hän kirjoitti kymmenittäin kirjoja ja opetti vuosikausia taloustiedettä Harvardin yliopistossa. Saksan ansioista hän kirjoitti: "Työttömyyden eliminointi Saksassa suuren laman aikaan ilman inflaatiota, alun perin turvautumalla keskeisiin kunnallisiin parannustöihin, oli merkittävä saavutus. Ajatus, että Hitler ei voinut tehdä mitään hyvää, on ulottunut kaiken muun ohella jopa hänen talouspolitiikkaansa."

Hitlerin hallinnon talouspolitiikka piti sisällään laajamittaisia lainoja julkisiin menoihin, kuten kunnallisiin kunnostus- ja rakennustöihin: rautatiet, kanavat, satamat ja autobaana (laaja moottoritieverkosto). Se johti paljon tehokkaampaan työttömyyden vähenemiseen kuin missään muussa teollisuusvaltiossa. Vuoteen 1935 mennessä työttömyys oli Saksassa kadonnut ja vuonna 1936 korkeat tulot mahdollistivat hintojen nousun. 1930-luvun lopulla

Saksa oli saavuttanut täystyöllisyyden ja tasaisen hintatason, mikä oli teollisen maailman keskuudessa ainutlaatuinen saavutus. Hitler myös ennakoi modernin talouspolitiikan kehitystä ja ymmärsi nopean täystyöllisyyden olevan mahdollista vain palkka- ja hintatasojen valvonnalla. Se, että taloushuolten painama kansakunta ylisti Hitleriä samoin kuin amerikkalaiset Rooseveltiä, ei ole lainkaan yllättävää.

Muut maat eivät ymmärtäneet eivätkä ottaneet opiksi Saksan mallista. Saksan toimintatapa oli opettavainen, mutta ei houkutteleva. Brittiläiset ja amerikkalaiset konservatiivit katsoivat nenänvartta pitkin ”natsien” talouspolitiikan harhaoppeja, lainaamista ja tuhlailua, ja ennustivat yhteen ääneen romahdusta. Amerikkalaiset liberaalit ja brittiläiset sosialistit näkivät alistamisen, ammattiliittojen hajottamisen, ruskeapaitaiset SA-miehet, mustapaitaiset SS-miehet, keskitysleirit ja äänekkäät julistukset jättäen talouden kokonaan huomiotta. He uskoivat, ettei mitään hyvää voisi syntyä Hitlerin tekemisistä, edes täystyöllisyyttä.

Kaksi päivää kansleriksi astumisensa jälkeen Hitler puhui radiossa kansalle. Hän oli muiden puolueensa johtajien kanssa tehnyt selväksi aikeensa järjestää uudelleen kansakunnan sosiaalinen, poliittinen, kulttuurillinen ja koulutuksellinen elämä kansallissosialistien periaatteiden mukaisesti. Kaikki kuitenkin tiesivät kansantalouden ollessa lamaantunut ja kuuden miljoonan ihmisen työttömänä, että liikkeen ensisijainen tehtävä tulisi olemaan kansakunnan talouselämän nostaminen jaloilleen, tärkeimpänä työttömyyden voittaminen ja tuottavan työn tarjoaminen.

Hitler sanoi virkaanastujaispuheessaan: ”Kansamme kärsimystä on kamala katsella! Miljoonien nälkäisten työttömien teollisuustyöläisten lisäksi koko keskiluokka ja käsityöläiset elävät köyhyydessä. Jos tämä romahdus vielä kukistaa Saksan maanviljelijät, kohtaa meitä suunnattoman suuri katastrofi. Sillä se ei olisi pelkästään yhden kansakunnan tuho, vaan kahden tuhannen vuoden perinnön katoaminen yhdeltä ihmiskunnan suurimmista kulttuurin ja sivilisaation saavutuksista.”

Hitlerin mukaan ”uusi hallitus tulee toteuttamaan kansakunnan talouden uudelleen järjestelemisen suuren tehtävän kahden nelivuotissuunnitelman avulla. Saksan maanviljelijät pitää pelastaa kansan ruokatuotannon turvaamiseksi ja sen seurauksena kansan elinvoimaisen perustan rakentamiseksi. Saksan työläiset tullaan pelastamaan perikadolta yhteisellä ja laajalla hyökkäyksellä työttömyyttä vastaan.”

”Neljässä vuodessa pitää työttömyys todella voittaa. Marxistipuolueella ja heidän liittolaisillaan on ollut 14 vuotta aikaa näyttää kykynsä. Tulos on kasa raunioita. Nyt, Saksan kansa, antakaa meille neljä vuotta ja langettakaa sitten tuomionne!”

Hylkäämällä joidenkin puolueensa radikaalien toimijoiden epämääräiset ja epäkäytännölliset talouden mallit Hitler kääntyi kyvykkäiksi ja päteviksi todettujen miesten puoleen. Huomattavimpana hän palkkasi avukseen Hjalmar Schachtin, lupaavan pankkiirin ja rahoittajan, jolla oli vaikuttava ansioluettelo niin yksityisellä talouspuolella kuin julkisten palveluiden sektorilla. Vaikka Schacht ei todellakaan ollut mikään kansallissosialisti, Hitler nimitti hänet Saksan keskuspankin Reichsbankin johtajaksi ja sitten talousministeriksi.

Merkittävä amerikkalainen historioitsija professori John Garraty kirjoittaa: ”Otettuaan vallan Hitler ja hänen uusi hallituksensa käynnisti välittömästi täyslaidallisen hyökkäyksen työttömyyttä vastaan. He stimuloivat yksityistä teollisuutta avustuksilla ja verohelpotuksilla, rohkaisivat kuluttajien rahankäyttöä avioliittolainoilla ja käynnistivät massiivisia julkisen puolen rakennusohjelmia, jotka tuottivat autobaanan ja rakennus-, rautatie- ja merenkulkuprojekteja.”

Hallinnon uudet johtajat pystyivät vakuuttamaan myös vakuuttamaan aiemmin epäluuloiset ja jopa vihamieliset saksalaiset vilpittömyydestään, omistautumisestaan ja kyvykkyydestään. Tämä poiki uskoa ja luottamusta, mikä puolestaan rohkaisi yritysjohtajia palkkaamaan väkeä ja investoimaan sekä kuluttajia sijoittamaan tulevaisuutta silmällä pitäen.

Hitler ja hänen kansallissosialistinen hallintonsa pystyi lupaustensa mukaisesti hävittämään työttömyyden neljässä vuodessa. Työttömien määrä putosi hänen astuttuaan 1933 valtaan kuudesta miljoonasta vain miljoonaan vuonna 1936. Työttömien määrä väheni niin nopeasti, että vuosina 1937–38 koettiin valtakunnassa työvoimapulaa.

Saksalaisten suurille massoille työolot ja palkat paranivat tasaisesti. Vuodesta 1932 vuoteen 1938 todelliset viikon bruttoansiot nousivat 21 %. Kun otetaan huomioon vero- ja vakuutusvähennykset sekä elinkustannusindeksi, oli todellisten nettoviikkoansioiden nousu aikavälillä 14 %. Samaan aikaan vuokrat pysyivät samana lämmityksen ja valaistuksen kustannusten itse asiassa laskiessa hiukan suhteellisesti. Kuluttajahinnat todella laskivat joidenkin tuotteiden, kuten kodinkoneiden, kellojen ja monien ruokatarvikkeiden, kohdalla. Brittiläinen historioitsija Niall Ferguson huomioi: ”Kuluttajahinnat nousivat keskimäärin vain 1,2 % vuodessa 1933 ja 1939 välillä. Tämä tarkoitti sitä, että saksalaiset työläiset tulivat paremmin toimeen niin nimellisesti kuin käytännössäkin: vuosien 1933 ja 1938 välillä nettoansiot kasvoivat 22 % asumiskustannusten noustessa vain 7 %.” Jopa sodan puhkeamisen jälkeen syyskuussa 1939 työläisten tulot jatkoivat nousuaan. Vuoteen 1943 mennessä Saksan työläisten tuntiansio oli noussut 25 % ja viikkoansiot 41 %.

Useimpien Saksan työläisten ”tavallinen” työpäivä oli kahdeksan tuntia ja ylityölisät olivat reiluja. Korkeampien palkkojen lisäksi työläisten etuihin kuuluivat merkittävästi paremmat oltavat, kuten terveellisyyttä ja turvallisuutta vaalivat säännökset, edullisia lämpimiä aterioita tarjoavat työpaikkaruokalat, urheilukentät, puistot,edulliset teatteriesitykset ja konsertit, näyttelyt, urheilu- ja retkeilyryhmät, tanssit, aikuiskoulutuskurssit ja avustuksin tuettu turismi. Laajaa sosiaaliturvaverkostoa, joka sisälsi eläkevakuutuksen ja kansallisen terveydenhoidon, laajennettiin entisestään.

Amerikkalaisen lehtimiehen haastattelussa vuonna 1934 Hitler kertoi: ”Haluan saksalaisten saavan korkeimman mahdollisen elintason. Mielestäni amerikkalaiset ovat oikeassa, kun eivät halua tehdä kaikista samanlaisia, vaan he vaalivat ’tikapuiden’ periaatetta. Jokaiselle pitää antaa mahdollisuus kiivetä tikapuita pitkin korkeammalle.” Pitäytyen näkemyksessään Hitlerin hallitus edisti sosiaalista liikkuvuutta tarjoten laajoja mahdollisuuksia kehittyä ja edetä. Kuten professori Garraty huomioi: ”On kiistämätön tosiasia, että natsit rohkaisivat suuresti työväenluokan sosiaalista ja taloudellista liikkuvuutta.” Rohkaistakseen uusien taitojen hankkimista hallitus laajensi merkittävästi ammatillisia koulutusohjelmia ja tarjosi ruhtinaallisia kannustinpalkkioita tehokkaiden työläisten jatkokoulutukseen.

Historioitsija John Garraty kirjoitti: ”Sekä kansallissosialistien että Hitlerin perusnäkemys painotti hallituksessa tavallisen saksalaisen suosimista ennemmin kuin mitään eliittiryhmää. Työläisillä oli järjestelmässä arvostettu asema.” Tähän tukeutuen hallitus myönsi tuntuvia lisäetuja työläisille, niihin kuului asuntoetu, edulliset huviretket, urheilukurssit ja miellyttävämmät tehdastilat.

Tarkassa ja kriittisessä Hitlerin elämänkerrassaan historioitsija Joachim Fest antaa tunnustusta: ”Hallitus vakuutti, ettei se ole muiden sosiaaliluokkien yläpuolella. Sallimalla jokaiselle mahdollisuuden kohota hallitus itse asiassa ylläpiti luokkavapaata yhteiskuntaa. Nämä keinot todella murtautuivat vanhan, jäykistyneen luokkarakenteen läpi. Ne konkreettisesti paransivat suuren väestönosan aineellisia oloja.”

Muutamat vertailuluvut antavat selvän kuvan elämän laadun paranemisesta. Vuodesta 1932 (viimeinen täysi vuosi ennen Hitlerin valtakautta) vuoteen 1938 (viimeinen täysi vuosi ennen sotaa) ruoan kulutus kasvoi kuudenneksella, kun taas vaatteiden ja kankaiden kulutus kasvoi yli neljänneksellä ja huonekalujen sekä kodin kulutustavaroiden menekki kasvoi puolella. Kolmannen valtakunnan rauhan vuosina viinin kulutus kasvoi 50 % ja samppanjan kulutus viisinkertaistui. Turismin määrä yli kaksinkertaistui ja 30-luvulla autonomistajien määrä kolminkertaistui. Saksalaisten autotuotanto, johon sisältyi amerikkalaisten omistamien Fordin ja GM:n (Opel) tuotanto Saksassa, kaksinkertaistui viiden vuoden aikana 1932–1937, kun Saksan autovienti kasvoi kahdeksankertaiseksi. Vuodesta 1933 vuoteen 1937 lentomatkailu kolminkertaistui Saksassa.

Saksan yrityselämä elpyi ja kukoisti. Kansallissosialistien ensimmäisten neljän vuoden aikana suurten yhtiöiden nettotuotto nelinkertaistui ja johdon sekä yksityisyrittäjien tulot kasvoivat lähes 50 %. Historioitsija Niall Fergusonin mukaan ”Vuosien 1933 ja 1938 välillä Saksan bruttokansantuote kasvoi keskimäärin huomattavat 11 % vuodessa, ilman merkittävää inflaatiota.” Juutalainen historioitsija Richard Grunberger kirjoittaa yksityiskohtaisessa tutkielmassaan The Twelve-Year Reich: ”Asiat olivat muuttumassa vielä paremmiksi. Kolmen vuoden aikana 1939–1942 Saksan teollisuus paisui yhtä paljon kuin se oli kasvanut edellisen 50 vuoden aikana.”

Vaikka Saksan yrityselämä kukoisti, tuottoja säädeltiin ja pidettiin lainsäädännöllä kohtuullisissa rajoissa. Alkaen vuodesta 1934 saksalaisten yritysten osakkeenomistajien osingot rajattiin korkeintaan 6 prosenttiin vuodessa. Jakamatta jääneet tuotot investoitiin hallituksen obligaatioihin, joilla oli kiinteä 6 % vuosituotto ja vuoden 1935

jälkeen 4,5 %. Käytännöllä oli odotettu vaikutus, eli yritysten rohkaiseminen omiin investointeihin ja itsensä rahoittamiseen, mikä vähensi pankeista lainaamisen tarvetta ja yleisemmin vähensi pääoman merkitystä.

Yritysveroa nostettiin asteittain 20 prosentista vuonna 1934 25 prosenttiin 1936 ja 40 prosenttiin 1939–40. Saksalaisten yritysten johtajat saattoivat myöntää johdolle bonuksia, mutta vain suorassa suhteessa tuottoihin, ja sallittuja olivat myös samanlaiset tulospalkkiot tai ”vapaaehtoiset yhteisölliset lahjoitukset” työntekijöille.

Vuosien 1934 ja 1938 välillä saksalaisten liikemiesten verotettavat bruttoansiot kasvoivat 148 % ja kokonaisverotus kasvoi 232 %. Korkeimman veroluokan (yli 100 000 D-markkaa vuodessa ansaitsevien) veronmaksajien määrä kasvoi 445 % ja alimmassa veroluokassa (alle 1500 D-markkaa vuodessa ansaitsevat) olevien määrä kasvoi vain 5 %.

Kansallissosialistisen Saksan verotus oli voimakkaan progressiivista eniten ansaitsevien maksaessa huomattavasti suuremman osan tuloistaan kuin vähemmän ansaitsevat. Vuosien 1934 ja 1938 välillä keskimääräinen verotus ylimmässä veroluokassa nousi 37,4 prosentista 38,2 prosenttiin. Vuonna 1938 49 % saksalaisista kuului alimpaan veroluokkaan ja ansaitsi 14 % kansakunnan tuloista, mutta maksoi vain 4,7 % verotaakasta. Korkeimpaan veroluokkaan kuuluvat muodostivat vain 1 % väestöstä, mutta he ansaitsivat 21 % tuloista ja maksoivat 45 % koko valtion verotaakasta.

Hitlerin astuessa valtaan juutalaisten osuus väestöstä oli noin 1 %. Vaikka uusi hallinto syrjäytti heidät pikaisesti politiikasta ja kulttuurielämästä, sallittiin juutalaisten jatkaa talouselämässä vielä vuosia. Itse asiassa useat juutalaiset hyötyivät hallituksen pelastusmenetelmistä ja yleisestä talouden elpymisestä. Esimerkiksi vuoden 1933 kesäkuussa Hitler hyväksyi laajat hallituksen investoinnit 14,5 miljoonan D-markan edestä juutalaisten omistamaan Hertie-tavarataloketjuun Berliinissä. Tämä pelastustoimi luotiin estämään suuren yrityksen toimittajien, rahoittajien ja ennen kaikkea 14 000 työntekijän perikato.

Vuosia Stanfordin yliopistossa historiaa opettanut professori Gordon Craig huomauttaa: ”Vaatetus- ja vähittäiskaupan alalla juutalaiset yritykset jatkoivat menestyksekkäästi vuoteen 1938. Erityisesti Berliinissä sekä Hampurissa tunnetut hyvämaineiset ja muodikkaat liikkeet houkuttelivat edelleen vanhoja asiakkaitaan huolimatta juutalaisomistuksesta. Talousmaailmassa ei asetettu juutalaisyrityksille mitään rajoitteita Berliinin pörssissä, ja vuoteen 1937 asti Mendelssohnien, Bleichröderien, Arnholdien, Dreyfussien, Strausien, Warburgien, Aufhäuserien, ja Behrensien pankkitalot jatkoivat toimintaa.” Viisi vuotta Hitlerin valtaan astumisen jälkeen juutalaisten rooli talouselämässä oli vielä merkittävä ja juutalaiset omistivat edelleen huomattavia kiinteistöjä erityisesti Berliinissä. Tämä muuttui kuitenkin merkittävästi vuonna 1939 ja vuoden loppuun mennessä juutalaiset oli suurelta osin syrjäytetty Saksan talouselämästä.

Rikollisuus väheni Saksassa Hitlerin vuosien aikana; erityisen jyrkästi vähenivät murhat, ryöstöt, varkaudet, petokset ja näpistykset. Parannukset saksalaisten terveydessä ja näkymissä tekivät vaikutuksen ulkomaalaisiin. Brittiläinen parlamentaarikko sir Arnold Wilson kirjoitti käytyään Saksassa seitsemän kertaa Hitlerin valtakaudella: ”Lapsikuolleisuus on pudonnut merkittävästi ja on paljon alhaisempi kuin Iso-Britanniassa. Tuberkuloosi ja muut taudit ovat vähentyneet huomattavasti. Rikosoikeusistuimilla ei ole koskaan ollut niin vähän tekemistä ja vankilat eivät ole koskaan olleet niin tyhjiä. On miellyttävää havaita Saksan nuorten fyysiset kyvyt. Jopa kaikkein köyhimmät pukeutuvat paremmin kuin ennen ja heidän iloiset kasvonsa todistavat heissä tapahtuneesta psykologisesta parannuksesta.”

Saksalaisten huomattavasti parantuneen henkisen hyvinvoinnin pani merkille myös yhteiskuntahistorioitsija Richard Grunberger: ”Ei ole epäilystäkään, että (kansallissosialistien) valtaantulo aloitti laajalle ulottuneen parannuksen henkisessä hyvinvoinnissa. Se ei johtunut pelkästään talouden parantumisesta, vaan useimpien saksalaisten herkistyneestä samaistumisesta yhteiseen kansalliseen tavoitteeseen.”

Myös Itävalta koki jyrkän noususuhdanteen sen liityttyä Saksan valtakuntaan maaliskuussa 1938. Heti liittymisen jälkeen viranomaiset ryhtyivät pikaisesti lievittämään yhteiskunnallista ahdinkoa ja elvyttämään tuhoutunutta taloutta. Investoinnit, teollisuustuotanto, asuntorakentaminen, kuluttajien ostokäyttäytyminen, turismi ja elintaso kohosivat nopeasti. Pelkästään vuoden 1938 kesäkuun ja joulukuun välillä itävaltalaisten teollisuustyöläisten viikkopalkka nousi 9 %. Kansallissosialistien työttömyyden karkottaminen oli niin tehokasta ja nopeaa, että amerikkalainen historioitsija Evan Burr Bukey kutsui sitä vaikuttuneena ”yhdeksi nykyajan merkittävimmistä

taloudellisista saavutuksista”. Työttömien lukumäärä putosi Itävallassa vuoden 1937 21,7 prosentista 3,2 prosenttiin vuonna 1939. Itävallan BKT nousi 1938 jo 12,8 % ja vuonna 1939 huimat 13,3 %.

Tärkeä kansallisen luottamuksen ilmenemismuoto on syntyvyys. Vuoden sisällä Hitlerin valtaan noususta syntyvyys kasvoi Saksassa 22 % ollen korkeimmillaan vuonna 1938. Se pysyi korkealla jopa 1944, viimeisenä täytenä toisen maailmansodan sotavuotena. Historioitsija John Lukacsin mukaan ”tämä nopea syntyvyyden nousu oli saksalaisten optimismin ja luottamuksen osoitus Hitlerin vuosien aikana. Jokaista vuonna 1932 syntynyttä kahta lasta kohden syntyi neljä vuotta myöhemmin jo kolme lasta.” Skotlantilaissyntyinen amerikkalainen nimekäs historioitsija Gordon A. Craig totesi: ” Vuosina 1938 ja 1939 Euroopan korkeimmat avioliittojen määrät kirjattiin Saksassa, ylittäen jopa hedelmällisten itäeurooppalaisten lukemat. Saksalaisten syntyvyyden ilmiömäinen nousu oli jopa nopeampaa kuin avioliittojen lisääntyminen. Kansallissosialistinen Saksa pystyi ainoana valkoisten asuttamana maana kasvattamaan syntyvyyttä terävällä nousulla Hitlerin astuttua virkaan, ja kasvu jatkui tasaisena seuraavina vuosina.”

Pitkässä puheessaan vuoden 1937 valtiopäivillä Hitler muistutti tekemistään lupauksista hallituksensa saatua vallan. Hän myös selitti käytäntöjensä periaatteet ja tarkasteli saavutuksiaan kuluneen neljän vuoden aikana: ”Ne jotka puhuvat demokratioista ja diktatuureista, eivät yksinkertaisesti ymmärrä, millainen vallankumous tässä maassa on nähty. Sen vaikutuksia voidaan pitää demokraattisina termin parhaassa merkityksessä, jos demokratialla mitään todellista merkitystä on. Kansallissosialistien vallankumous ei ole tavoitellut etuoikeutetun luokan muuttamista luokaksi, jolla ei enää tulevaisuudessa olisi oikeuksia. Sen tavoite on antaa yhtäläiset oikeudet kaikille niille, jotka aiemmin olivat ilman oikeuksia. Tavoitteemme on ollut mahdollistaa koko Saksan kansan aktiivisuus, ei pelkästään talouselämässä, vaan myös politiikassa. Tämän varmistamiseksi olemme järjestötoiminnalla saaneet kansan mukaan. Viimeisten neljän vuoden aikana olemme lisänneet Saksan tuotantoa kaikilla aloilla erinomaiselle tasolle. Tämä tuotannon kasvu on hyödyttänyt kaikkia saksalaisia.”

Eräässä toisessa puheessaan kaksi vuotta myöhemmin Hitler puhui lyhyesti hallintonsa saavutuksista taloudessa: ”Päihitin kaaoksen Saksassa, palautin järjestyksen, lisäsin tuotantoa suunnattomasti kaikilla kansantalouden aloilla, sinnikkäillä ponnistuksilla aikaansain korvikkeita useille puuttuville materiaaleille, rohkaisin uusia keksintöjä, kehitin liikennettä, panin alulle mahtavan tieverkoston ja kanavien rakentamisen, loin jättimäisiä tehtaita ja samalla edistin kansamme koulutusta ja kulttuuria yhteiskuntamme kehittämiseksi. Onnistuin löytämään jälleen hyödyllistä työtä kaikille maamme seitsemälle miljoonalle työttömälle, joiden kohtalo kosketti meitä kaikkia. Onnistuin pitämään saksalaiset maanviljelijät pelloillaan kaikista vaikeuksista huolimatta ja pelastamaan itse maaperän heille. Pystyin palauttamaan Saksan tuottavan kaupankäynnin ja edistämään liikennettä äärimmilleen.”

Usein jopa maineikkaat oppineet ovat väittäneet, että Hitlerin menestys kansakunnan talouselämän elvyttämisessä perustui hallituksen intoon asevarustelussa ja sotaan valmistautumisessa. Tämä on myytti. Kuten ylistetty brittiläinen historioitsija A. J. P. Taylor on todennut: ”Saksan talouden elpyminen oli täydellinen jo vuoteen 1936 mennessä, eikä nojannut asevarusteluun. Sen aikaansai suurilta osin ylenpalttinen rahan käyttö julkisiin perusparannuksiin, erityisesti moottoritieverkostoon, ja julkinen rahoitus stimuloi myös yksityistä rahoitusta, kuten (brittiläinen taloustieteilijä John Maynard) Keynes oli sanonut sen tekevän. Hitler itse asiassa kitsasteli asevarustelun suhteen, uhittelustaan huolimatta, sillä hän halusi välttää epäsuosiota, jonka saksalaisten elintason lasku aiheuttaisi, mutta vielä enemmän siitä syystä, että hän oli uskossaan luottavainen siihen, että hänen bluffinsa onnistuisi. Siten paradoksaalisesti, vaikka lähes kaikki muut Euroopassa odottivat suurta sotaa, Hitler kuului niihin, joka ei odottanut tai suunnitellut sellaista.”

Amerikkalainen historioitsija John Garraty vertaili amerikkalaisten ja saksalaisten suuren laman vastatoimia paljon keskustelua herättäneessä artikkelissaan, joka julkaistiin American Historical Review –lehdessä: ”Nämä kaksi liikettä reagoivat suureen lamaan paljolti samalla tavoin, mikä erosi muista teollisuusvaltioista. Näistä kahdesta kansallissosialistit menestyivät paljon paremmin 1930-luvun talousvaikeuksien voittamisessa. He vähensivät työttömyyttä ja stimuloivat teollisuuden tuotantoa nopeammin kuin amerikkalaiset. Ottaen huomioon heidän resurssinsa, kansallissosialistit hoitivat rahatalouden ja kaupankäynnin ongelmansa menestyksekkäämmin ja varmasti kekseliäämmin. Tämä johtui osittain siitä, että kansallissosialistit käyttivät alijäämän rahoitusta suuremmassa mittakaavassa ja osittain siitä, että heidän totalitaarinen järjestelmänsä mobilisoi yhteiskunnan tehokkaammin, sekä voimakeinoin että suostuttelemalla. Vuoteen 1936 mennessä taantuma oli selvästi ohi Saksassa, mutta Yhdysvalloissa ei vielä lähellekään selätetty.”

Itse asiassa työttömien osuus Yhdysvalloissa pysyi korkeana, kunnes laajan sotatuotannon stimuloiva vaikutus alkoi purra. Vielä maaliskuussa 1940 Yhdysvaltojen työttömyys oli lähes 15 % työvoimasta. Yhdysvalloissa täystyöllisyyden toi vasta sotateollisuus, ei Rooseveltin New Deal-ohjelma.

Merkittävä amerikkalainen historian professori William Leuchtenburg, joka tunnetaan parhaiten kirjoistaan Franklin Rooseveltin elämästä ja urasta, koosti presidentin kirjavat ansiot kiistellyssä tutkielmassaan. ”New Deal jätti useita ongelmia ratkaisematta ja loi jopa joitakin hämmentäviä uusia ongelmia. Se ei koskaan todistanut voivansa saavuttaa vaurautta rauhan aikana. Vielä vuonna 1941 työttömiä oli kuusi miljoonaa ja vasta sodan alkaessa vuonna 1943 työttömien armeija viimein katosi.”

Saksalaisten ja amerikkalaisten 1930-luvun taloussaavutusten suuri ero on vielä merkittävämpi, kun otetaan huomioon Yhdysvaltojen huomattavasti suuremmat luonnonvarat laajoine öljykenttineen. Lisäksi Yhdysvalloilla oli pienempi väestötiheys ja siltä puuttuivat vihamieliset aseistetut naapurivaltiot.

Joulukuussa 1941 Hitler itse vertasi hallituksensa saavutuksia presidentti Rooseveltin hallinnon saavutuksiin maailman talouskriisin haasteiden edessä: ”Siinä missä Saksan valtakunta koki merkittävän parannuksen yhteiskunnallisessa, taloudellisessa, kulttuurillisessa ja taiteellisessa elämässä vain muutaman vuoden aikana kansallissosialistisen johdon alaisuudessa, presidentti Roosevelt ei pystynyt saamaan aikaan edes rajallisia parannuksia omassa maassaan. Tehtävän olisi pitänyt olla paljon helpompi Yhdysvalloissa, jossa asuu vain 15 asukasta neliökilometrillä verrattuna Saksan 140:een. Jos taloudellinen vauraus ei ole mahdollista sellaisessa maassa, täytyy sen johtua joko johtajien tahdonpuutteesta tai täydellisestä epäpätevyydestä. Vain viidessä vuodessa Saksan talousongelmat oli ratkaistu ja työttömyys eliminoitu. Samassa ajassa presidentti Roosevelt kasvatti suunnattomasti valtion velkaa, pilasi dollarin arvon, pahensi talouden tilaa ja piti työttömien määrän ennallaan.”

Eräässä toisessa puheessaan samana vuonna Hitler vertaili Yhdysvaltojen, Saksan ja Neuvostoliiton yhteiskunnallisia taloudellisia ja poliittisia järjestelmiä. ”Olemme nyt oppineet tuntemaan kaksi (sosiaalispoliittista) ääripäätä. Toinen on kapitalistivaltioiden malli, joissa valehdellaan, petetään ja huijataan, jotta kansalta voidaan kieltää perusoikeudet. Siellä ollaan kiinnostuneita vain omista talouden näkymistä, joiden eteen ollaan valmiita uhraamaan miljoonia ihmisiä. Toinen äärimmäisyys on (Neuvostoliiton) äärimmäinen kommunismi, jossa hallitus on aiheuttanut sanoinkuvaamatonta kärsimystä miljoonille ihmisille ja oman oppinsa mukaisesti uhraa toisten onnellisuuden. Tästä (ymmärryksestä) mielestäni lankeaa meille vain yksi velvollisuus, nimittäin ponnistella ankarammin kuin koskaan kohti kansallisia ja sosialistisia tavoitteitamme. Tässä (Saksan) valtiossa vallitseva periaate ei ole, niin kuin Neuvostoliitossa, ns. tasa-arvoisuuden periaate, vaan ainoastaan oikeudenmukaisuuden periaate.”

Voisiko Hitlerin talouspolitiikka toimia Yhdysvalloissa? Nämä periaatteet toimisivat luultavasti parhaiten sellaisissa valtioissa kuin Ruotsi, Tanska ja Hollanti (ja Suomi! suom. huom.), joissa on hyvin koulutettuja ihmisiä, joilla on hyvä itsekuri, etnisesti ja kulttuurillisesti yhtenäinen väestö, vahvat yhteiskunnalliset perinteet sekä yhtäläinen usko ja luottamus yhteiskuntaan. Hitlerin talouspolitiikan käytäntöjä olisi vaikeampi soveltaa Yhdysvalloissa ja muissa yhteisöissä, joissa on etnisesti ja kulttuurillisesti monipuolisempaa väkeä, selkeästi yksilökeskeisempi, ”laissez-faire”-perinne (vapaa markkinatalous) ja vastaavasti heikompi yhteiskunnallinen henki.

Ensimmäisen maailmansodan aikaan Iso-Britannian pääministerinä toiminut David Lloyd George teki laajan tutustumismatkan Saksaan vuoden 1936 lopulla. Jälkeenpäin Lontoon johtavassa sanomalehdessä julkaistussa artikkelissaan brittiläinen valtiomies kertasi näkemäänsä ja kokemaansa:

”Mitä mieltä tahansa ollaan Hitlerin menetelmistä (eivätkä ne varmasti ole parlamentaarisen valtion menetelmiä), ei ole epäilyksen häivääkään siitä, etteikö hän olisi saavuttanut ihmeellisen muutoksen kansan mielialassa, asenteessa toisiaan kohtaan sekä yhteiskunnallisissa ja taloudellisissa näkymissä. Hän oikeutetusti väitti Nürnbergissä liikkeensä rakentaneen neljässä vuodessa uuden Saksan.”

”Saksa ei ole enää se sodanjälkeinen murtunut, apea ja kumartunut, mieleltään pidättynyt ja voimaton. Se on nyt täynnä toivoa ja luottamusta, se on herännyt uuteen päättäväisyyteen elää omaa elämäänsä, jota ei häiritse kukaan rajojen ulkopuolelta. Ensimmäistä kertaa sodan jälkeen yleinen tunnelma viestittää turvallisuutta. Kansa on iloisempaa, koko maassa henkii yleinen iloisuuden ja kepeämielisyyden tunne. Koko Saksa on onnellisempi.

Näin sen kaikkialla ja tapaamani englantilaiset, jotka tunsivat Saksan hyvin, olivat hyvin vaikuttuneita muutoksesta.”

”Tämä suuri kansa tulee työskentelemään paremmin, uhraamaan enemmän ja jos tarve vaatii, taistelemaan suuremmalla vakaumuksella, koska Hitler pyytää heitä. Ne jotka eivät ymmärrä tätä keskeistä tosiasiaa, eivät voi arvostella modernin Saksan mahdollisuuksia.”

Ennakkoluulot ja välinpitämättömyys ovat estäneet Hitlerin talouskäytäntöjen ja niiden vaikutusten laajemman ymmärryksen ja hyväksynnän. Historioitsijat kuitenkin tiedostavat hänen menestyksensä taloudessa – mukaan lukien oppineet, jotka yleensä suhtautuvat hyvin kriittisesti Saksan johtajaan ja hänen hallintonsa käytäntöihin.

Unkarilaissyntyinen amerikkalainen historioitsija John Lukacs, jonka kirjat ovat ansainneet paljon tunnustusta ja ylistystä, on kirjoittanut: ”Hitlerin saavutukset Saksassa kuuden (rauhan) vuoden hallintonsa aikana olivat erinomaisia. Hän toi vaurautta ja uskoa saksalaisille, kukoistuksen, joka kumpuaa luottamuksesta. 30-luku oli vuoden 1933 jälkeen useimmille saksalaisille hyvin aurinkoista aikaa, mikä on painunut kokonaisen sukupolven muistiin.”

Sebastian Haffner, merkittävä saksalainen lehtimies ja historioitsija, joka on myös ollut Kolmannen valtakunnan ja sen ideologian ankara arvostelija, tarkasteli Hitlerin elämää ja perintöä paljon keskustelua herättäneessä kirjassaan. Vaikka hän maalaakin raa’an kuvan Saksan johtajasta kirjassaan The Meaning of Hitler, hän kuitenkin kirjoittaa seuraavaa:
”Näiden Hitlerin merkittävien saavutusten joukossa kaikkien muiden ylitse loistaa hänen talouden ihmeensä. Muun maailman tarpoessa edelleen lamaantuneen talouden synkeydessä, Hitler teki Saksasta vaurauden saarekkeen. Kolmessa vuodessa huutava pula ja suuret vaikeudet olivat muuttuneet vaatimattomaksi, mutta lohduttavaksi menestykseksi. Lähes yhtä tärkeää oli se, että avuttomuus ja toivottomuus olivat väistyneet luottamuksen ja itsevarmuuden tieltä. Vielä ihmeellisempi oli se tosiasia, että muutos taantumasta taloudelliseen noususuhdanteeseen saavutettiin ilman inflaatiota, täysin vakailla palkoilla ja hinnoilla. On vaikea kuvailla pätevästi kiitollista hämmästystä, jolla saksalaiset reagoivat tuohon ihmeeseen, joka aiheutti suurten saksalaisten työläisjoukkojen siirtymisen sosiaalidemokraattien ja kommunistien leiristä Hitlerin puolelle vuoden 1933 jälkeen. Tämä kiitollinen hämmästys hallitsi täydellisesti saksalaista ilmapiiriä vuosien 1936–1938 aikana.”

Harvardin yliopiston historian professori Niall Ferguson toteaa: ”Natsien talouden saavutusten suuruutta ei pidä aliarvioida. Se oli todellista ja erittäin vaikuttavaa. Mikään muu Euroopan talous ei pystynyt saavuttamaan yhtä nopeaa elpymistä. Useimmille 1930-luvun Saksassa se näytti talouden ihmeeltä. ’Kansankokonaisuus’ oli enemmän kuin pelkkää retoriikkaa, se tarkoitti täystyöllisyyttä, korkeampia palkkoja, vakaita hintoja, vähemmän köyhyyttä, halpoja radioita ja edullisia lomamatkoja. On helppo unohtaa, että Saksassa oli vuosien 1935 ja 1939 välillä enemmän lomakyliä kuin keskitysleirejä. Työväestö oli paremmin koulutettua ja maanviljelijöiden tulot nousivat. Myös ulkomaalaiset vaikuttuivat näkemästään. Amerikkalaiset suuryritykset, kuten Standard Oil, General Motors ja IBM ryntäsivät investoimaan Saksan talouteen.”

Huomattava saksalainen lehtimies ja historioitsija Joachim Fest kirjoitti Hitlerin elämästä ylistetyssä ja laajassa elämänkerrassa. ”Jos Hitler olisi päätynyt salamurhan uhriksi tai onnettomuuteen vuoden 1938 lopulla, vain harva epäröisi kutsua häntä yhdeksi suurimmista Saksan valtiomiehistä, Saksan historian viimeistelijänä. Kukaan puolueeton Saksan tapahtumien tarkkailija ei voi kieltää Hitlerin merkittäviä saavutuksia.”

Amerikkalainen historioitsija John Noland kirjoitti: ”Jos Hitler olisi kuollut 1937 neljäntenä vuotenaan valtaan astumisesta, hän olisi epäilemättä jäänyt historiaan yhtenä suurimmista henkilöistä Saksan historiassa. Kaikkialla Euroopassa hänellä oli miljoonia ihailijoita.”

Mark Weberin alkuperäinen artikkeli englanniksi lähteineen Institute for Historical Review’ssä.